

instrument gebruiken om onze monumenten op die wijze hersteld te krijgen, dan is sprake van détournement de pouvoir, machtsmisbruik dus, dat zonder meer van de hand moet worden gewezen.

De enige juridische mogelijkheid om eigenaren te verplichten iets aan verwaarloosde, bouwvallige monumenten te doen, biedt de gemeentelijke bouwverordening. Indien een gebouw door bouwvalligheid gevaar oplevert voor de veiligheid van de omgeving, dan kan de eigenaar op grond van de bouwverordening tot het treffen van veiligheidsmaatregelen worden aangeschreven. Op grond van de bouwverordening worden nogal eens wat monumenteigenaren tot herstel gebracht, met name als de gevel is verzwakt, onvoldoende is verankerd of losse delen bevat, die naar beneden kunnen vallen. In zulke situaties worden de overbekende stutten onder puin of tegen gevels geplaatst, of worden de overal in de stad zichtbare verticale balken, de zogenaamde 'op en neren' aan de gevel bevestigd, teneinde het 'uitbuiken' van de gevel te voorkomen. Dergelijke noodvoorzieningen kunnen lang het stadsbeeld beheersen. Ook stutten moeten af en toe worden vernieuwd. Er zijn zelfs 'derde generatie' stutten bekend. Met het treffen van veiligheidsmaatregelen, is echter de toekomst van onze bouwwerken nog niet veilig gesteld. Het verval gaat in hollende vaart door, tot zich uiteindelijk nog slechts restanten op de bouwplek bevinden.

NAAR EEN SUBSIDIE- EN RESTAURATIEBELEID

De bedreigde huizen moeten worden geres-taureerd. Daarvoor zijn in de eerste plaats restauratiesubsidies nodig. Te denken valt om de bedreigde panden die op de te publiceren lijst voorkomen prioriteit toe te kennen in de subsidiëring. Zekerheid over een bijdrage van de overheid in de herstelkosten is een eerste vereiste.

Voorts is het denkbaar om een verhoudingsgewijs hogere bijdrage te verlenen dan voor gebruikelijk monumentenherstel.

Deze stimulerende maatregelen zullen wellicht slechts ten dele uitkomst kunnen bieden. Het is nodig tot een actief aankoopbeleid over te gaan.

De Amsterdamse Maatschappij tot Stadsherstel kan eveneens een belangrijke rol spelen. Deze maatschappij toont keer op keer terug te schrikken voor omvangrijke en ingrijpende restauraties van 'hopeloze' gevallen.

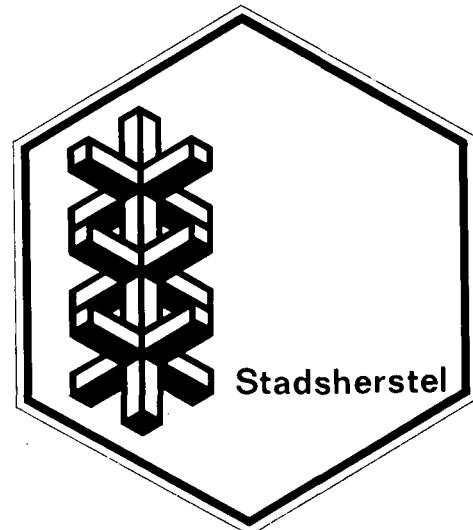
Het lijkt misschien een moeilijke klus, maar de Gemeente, Stadsherstel en wellicht ook één of meerdere woningbouwverenigingen moeten in staat zijn in een periode van 10 jaar de toekomst van deze bedreigde monumenten zeker te stellen.

Voorwaarde is echter: een duidelijk plan van overheidswege, een meerjarenplan, met zekerheid over financiële medewerking van de overheid.

Het is een huzarenstuk, zeker, maar het is de moeite waard.

Restaurerende Instellingen

DOOR JAAP VAN DER VEEN*)

Dat er in een stad als Amsterdam, met zo'n 7000 monumenten, verschillende restaurerende instellingen zijn, zal niemand verbazen. Naast de activiteiten van de Gemeente Amsterdam en talloze particulieren, zijn er in het verleden een viertal instellingen opgericht, met als eerste doel het behoud van de monumentale binnenstad. En dat is dan ook precies alles wat er gemeenschappelijk van gezegd kan worden. Door verschillende achtergrond of doelstelling is er van enige concurrentie nooit sprake geweest, integendeel, verschillende kerens zijn panden van instelling verwisseld als dat de realisatie van een restauratie ten goede kwam.

VERENIGING HENDRICK DE KEYSER

De oudste van deze instellingen is de Vereniging Hendrick de Keyser, opgericht in 1918. Hoewel de directe aanleiding tot de oprichting de afbraak van panden aan de Keizersgracht en het Rokin in Amsterdam betrof, is vanaf het eerste moment gekozen voor een landelijke opzet.

Bij de aankoop van huizen wordt gelet op de kunsthistorische waarde van zowel het interieur als het exterieur; het gebouw dient een representant te zijn van een bepaalde bouwperiode en hoewel het zwaar verminkt mag zijn, moet het als zodanig herkenbaar zijn. Van de 236 panden die de vereniging bezit staan er echter 72 in Amsterdam, maar liefst 30%.

Van deze 72 zijn in de loop van de jaren de meeste geres-taureerd.

Als we de bezittingen van deze vereniging in Amsterdam globaal vergelijken met die van de overige instellingen, dan kan worden geconcludeerd dat kunsthistorisch gezien Hendrick de Keyser de krenten wel allemaal in zijn pap heeft. Diverse panden, zoals Huize van Brienen (waar het secretariaat van de vereniging is gevestigd), het Aalsmeerder Veerhuis en Zeedijk 1, genieten meer dan plaatselijke bekendheid vanwege hun 'bouwkunstige waarde'.

Opvallend is dat 2/3 van de panden van Hendrick de Keyser, die aan de vier hoofdgrachten van Amsterdam staan, aan de Herengracht zijn gesitueerd. Stadsherstel daarentegen heeft van de 50 panden aan de hoofdgrachten er slechts vier aan de Herengracht.

Of dit komt doordat er ieder jaar vóór in het jaarverslag met nadruk op de mogelijkheid van schenking wordt gewezen, is niet bekend. Wel is het een feit dat 33% van de Amsterdamse eigendommen uit legaten zijn verkregen. Stadsherstel daarentegen heeft

van zijn 280 eigendommen er 278 zelf moeten kopen.

DE AMSTERDAMSE MAATSCHAPPIJ TOT STADSHERSTEL N.V.

Deze maatschappij is in 1956 opgericht door een aantal verontruste Amsterdammers. Hun doel was een maatschappij die uitsluitend werkzaam zou zijn in het belang van de volkshuisvesting. Daarbij werd in eerste instantie gedacht aan de monumentale binnen-

Zeedijk 1, eigendom van Hendrick de Keyser. Samen met het zgn. 'houten huis' op het Begijnhof één van de oudste voorbeelden van houten gevels in Amsterdam. (Foto Maarten Brinkgreve)

*) J. van der Veen is restauratiedeskundige en als bouwkundige werkzaam bij Stadsherstel.

stad van Amsterdam. Plannen om ook in andere steden actief te gaan restaureren zijn behoudens één pand in Haarlem tot nu toe nooit gerealiseerd.

In de afgelopen 28 jaar is het beleid steeds gericht geweest op aankoop en restauratie van panden die van belang waren vanwege hun belang binnen de stedenbouwkundige structuur. Gedacht moet daarbij worden aan hoekpanden, die na restauratie vaak een uitstralingseffect hebben naar twee kanten. Meermalen kwam door de restauratie van een dergelijk bouwproject een proces op gang dat uiteindelijk leidde tot regeneratie van een hele straat.

Bij de aankoop wordt vooral op dit laatste de nadruk gelegd. Naast het gegeven dat het pand moet voorkomen op de monumentenlijst wordt vaak getracht panden te verwerven in gebieden waar een regeneratieproces niet of nauwelijks op gang komt. Verder wordt uiteraard geprobeerd panden aan te kopen gelegen naast panden die reeds eigendom zijn van de maatschappij, maar nog op restauratie wachten.

Door vergroting van het bouwproject kunnen de prijzen per eenheid immers dalen.

Momenteel bezit de maatschappij zo'n 280 panden in de binnenstad van Amsterdam waarvan ongeveer 165 zijn gerestaureerd. Tegen de verwachting en verdrukking in, is het Stadsherstel gelukt het restauratievolume de laatste jaren flink op te voeren. Momen-

teel is de restauratie van het Blauw Erf-project aan de Nieuwezijds Voorburgwal, nabij de Nieuwe Kerk, in zijn laatste fase. Als daar in het voorjaar van 1985 de laatste woning wordt opgeleverd zullen er maar liefst 31 wooneenheden zijn gerealiseerd; 22 hiervan zijn zogenaamde HAT-eenheden.

Daarnaast echter zijn er momenteel her en der in de stad zo'n 14-tal restauraties in uitvoering. Opvallend is dat Stadsherstel in Amsterdam in tegenstelling tot talloze Stadsherstellen in den lande, zijn werkzaamheden niet behoeft in te krimpen, maar nog volop zijn restaurerende taak kan vervullen.

Dat Stadsherstel ook bij zijn aandeelhouders het volste vertrouwen geniet bleek onlangs toen bij een aandelenemissie binnen de gestelde termijn het aandelenkapitaal kon worden verhoogd van 28½ tot 36 miljoen gulden.

Voor de verhuur van de panden komt in principe iedereen in aanmerking. Doordat de toeloop op de wachtlister te groot werd moest worden besloten deze slechts één maand per jaar (juli) open te stellen voor nieuwe aspirant-huurders.

Bij het 25-jarig jubileum in 1981 werd de Vereniging Vrienden van Stadsherstel opgericht, omdat men regelmatig werd geconfronteerd met mensen die de maatschappij wilden begunstigen. Aangezien in principe alleen banken, verzekeringsmaatschappijen e.d. aandeelhouder kunnen worden, moest op dergelijk verzoeken altijd negatief worden gereageerd.

Dat nu reeds meer dan 250 mensen lid zijn

van deze vereniging is een duidelijk bewijs dat Stadsherstel ook in deze tijd de sympathie van velen heeft.

STICHTING DIOGENES

Toen in het voorjaar van 1960 het pand 1e Tuindwarsstraat 19 dreigde te worden gesloopt besloot een aantal mensen, onder de bezielende leiding van Geurt Brinkgeve een stichting op te richten waarin dit pand en vele andere zouden kunnen worden ondergebracht en gerestaureerd om het zodoende van een dreigende ondergang te redden.

Men besloot de gerestaureerde panden beschikbaar te stellen als atelier en woonruimte voor kunstenaars. Juist voor deze categorie is woon- en werkruimte moeilijk te vinden, vanwege de ontbrekende geluidsisolatie, iets waaraan juist bij deze groep hoge eisen moeten worden gesteld.

In 1962 besloot men daarnaast tot de oprichting van de vereniging Vrienden van Diogenes, met het doel om door middel van een doelgerichte publiciteitscampagne te zorgen voor een vaste groep van vrienden, waardoor de inkomsten minder van incidentele giften afhankelijk zouden zijn.

In 1967 begon deze vereniging met de uitgave van het blad *De Lamp van Diogenes*. In 1975 kwam een fusie tot stand met de Vere-

Singel 261-263-265 van de Stichting Aristoteles. Voorbeeld van de noodzaak om door restauraties van huizen met een uiteenlopende karakteristiek het stadsbeeld levendig te houden. (Foto Maarten Brinkgreve)

Egelantiersgracht 66-70. Deze 'drieling' behoorde tot de eerste eigendommen van de Stichting Diogenes.

(Foto Maarten Brinkgreve)

Hoek Keizersgracht 539-543 van Stadsherstel. Voorbeeld van het belang van zowel het restaureren van een hoek als het bewaren van een 19de eeuws monument.
(Foto Stadsherstel - Jaap van der Veen).

niging Levend Monument onder de nieuwe naam Vereniging Vrienden van de Amsterdamse binnenstad.

De Stichting Diogenes heeft in de loop der jaren 74 panden in bezit gekregen, waarvan er inmiddels 43 zijn gerestaureerd. Daarnaast werd het Aalsmeerder Veehuis, waar sinds 1965 het secretariaat was gevestigd een soort zenuwcentrum van waaruit verschillende stichtingen werden opgericht tot behoud van met ondergang bedreigde gebouwen. De meest bekende daarvan zijn de Stichting Claes Claeszhofje, de Stichting het West-Indisch huis en de Stichting de Pinto. Zij alle hebben geresulteerd in restauraties die tot de verbeelding spreken.

Speciaal voor huisvesting van muziekstudenten waarvoor de HAT-regeling van toepassing is, werd de stichting Jan Pieterszhuys opgericht. Deze stichting bezit inmiddels 3 complexen met totaal 40 eenheden.

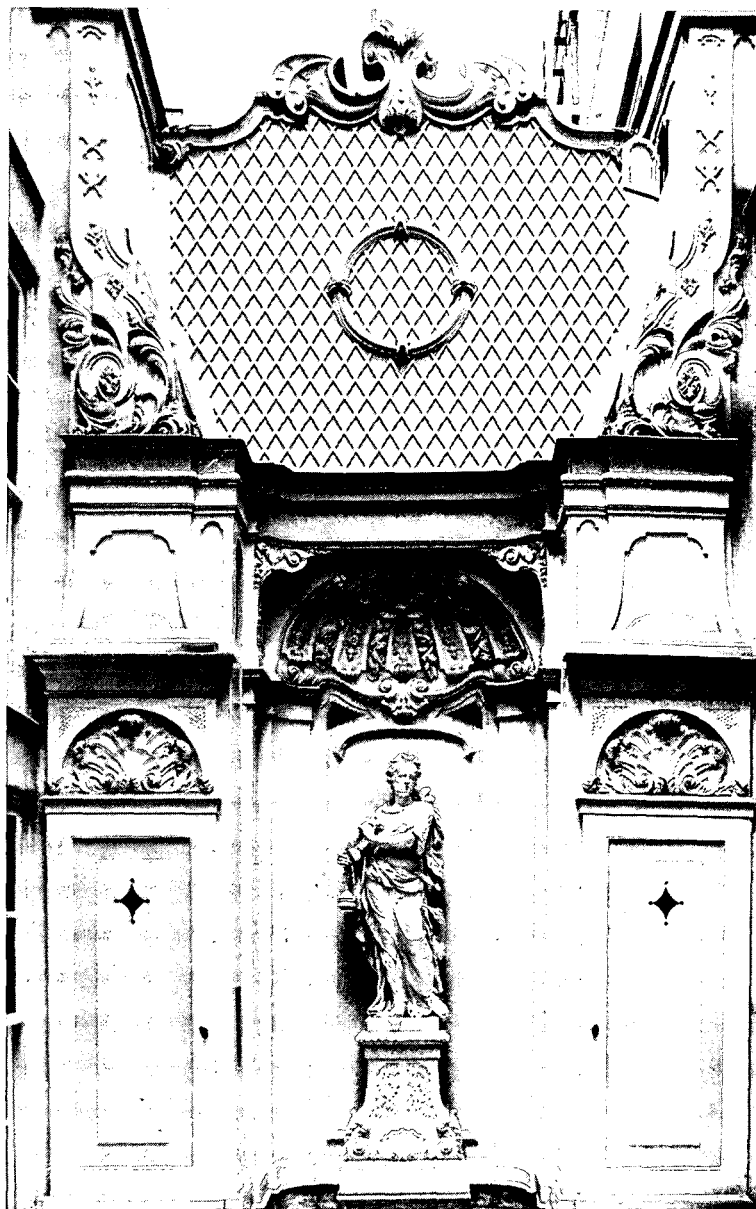
De bouwactiviteiten van Diogenes beperkten zich het afgelopen jaar tot de restauratie van één pand en tot de nieuwbouw van een complex voor de reeds genoemde stichting J. Pietersz.huis. Verder begeleidde men voor derden de restauratie van het fraaie, piepkleine Swigtershofje aan de Amstel.

DE STICHTING ARISTOTELES

De jongste loot was de oprichting van de Stichting Aristoteles in 1970. Deze stichting trachtte voor de restauratie van monumenten gegadigden te vinden die economisch eigenaar zouden worden, terwijl de stichting juridisch eigenaar bleef.

De gegadigden (deelnemers genoemd) moesten de aankoop en de restauratie bekostigen, meestal met behulp van een hypotheek. Daarvoor kregen zij het gebruik van het pand. Aristoteles verzorgde de subsidie, verleende adviezen en hield de administratie bij. Daarbij sneed het mes aan twee kanten: Aristoteles kreeg als stichting meer subsidie van Gemeente en Rijk, terwijl de economische eigenaar zijn voordeel van renteaftrek behield.

Op deze wijze restaureerde Aristoteles 126 wooneenheden terwijl 41 eenheden nog op

Binnenplaats van Huize van Brienen, Secretariaat van de Vereniging Hendrick de Keyser.
(Herengracht 284).

restauratie wachten. Een gewijzigd beleid van de fiscus en vertraagd afkomen van subsidies brachten Aristoteles in een toestand van consolidatie. Men verzorgt momenteel slechts de administratie van de bestaande panden. Aankopen en restauraties vinden niet meer plaats.

Indien wij alles bij elkaar optellen is er door restaurerende instellingen heel wat tot stand gekomen.

Ongeveer 400 gerestaureerde monumenten op een totaal van ongeveer 4000 restauraties is meer dan een druppel op de gloeiende plaat. Wanneer we de jaarverslagen van de gem. Dienst Monumentenzorg bekijken, blijkt daarnaast dat van het totale restauratievolume jaarlijks ruwweg 90% door particulieren wordt uitgevoerd. Deze groep echter restaureert incidenteel terwijl juist de restaurerende instellingen zorgdragen voor een continue restauratiestroom. Hun uitgangspunten zijn dezelfde: zorgdragen voor het behoud van de monumentale binnenstad van Amsterdam.